

обыкновенный годъ, имеющій 365 дней. Выданный: Просвета Выдават. Сполечностію и для Собр.анія Греко Католическихъ Братствъ и для Американского Угро-Русского греко-католического народа. – McKeesport, Pa. – 250 с. 32. Держархів Тернопільської обл., ф. 317, оп. 1, спр. 26, арк. 11, 13, 15. 33. ЦДАВО України, ф. 3695 с, оп. 1, спр. 44, арк. 10. 34. Письмо з Просвіти. Ч. 19–20 (подвійне). – Львів: Накладом Товариства "Просвіта", 1 мая 1922. – С. 162. 35. Держархів Тернопільської обл., ф. 317, оп. 1, спр. 30, арк. 1, 2, 19. 36. Галушинський М. Справа членської вкладки на 1926 рік. (Загальні Збори 1925) / М. Галушинський // Народня Просвіта. – Рік (XIV). IV. Січень-лютий. – Ч. 1–2. – Львів, 1926. – С. 15. 37. Лист А. Чайковського до "Просвіти" від 5 травня 1926 р., Коломия // Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т./ Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича; Наукова фундація Андрія Чайковського / Упорядкування Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Сідляра; Редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. – Львів, 2002. – Т. 2. – С. 412. 38. ЦДАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 454, арк. 1, 3, 5. 39. Там само, спр. 476, арк. 2–4, 6–9, 13, 15, 21–23, 29, 30, 35. 40. ЦДАВО України, ф. 3695 с, оп. 1, спр. 164, арк. 38. 41. До всіх філій і читалень "Просвіти" в краю // Просвіта. – Ч. 6–7. – Львів, вересень-жовтень, 1936. – С. 151. 42. Держархів Тернопільської обл., ф. 317, оп. 1, спр. 55, арк. 23, 30. 43. ЦДАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 152, арк. 73. 44. Делегат Стефанік з Дрогобича // Народня Просвіта. – 1926. – С. 23. 45. Держархів Тернопільської обл., ф. 317, оп. 1, спр. 77, арк. 5. 46. ЦДАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 839, арк. 3–4. 47. Держархів Тернопільської обл., ф. 294, оп. 1, спр. 27, арк. 9. 48. ЦДАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 179, арк. 18. 49. Держархів Тернопільської обл., ф. 317, оп. 1, спр. 38, арк. 4. 50. ЦДАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 6356, арк. 1–3. 51. Там само, спр. 255, арк. 80. 52. Там само, спр. 251, арк. 21–23. 53. Там само, спр. 214, арк. 41. 54. Там само, спр. 220, арк. 32. 55. Там само, спр. 466, арк. 214–218. 56. Письмо з Просвіти. – Ч. 35–36 (подвійне). – Львів: Накладом Товариства "Просвіта", 10 вересня 1922. – С. 291. 57. ЦДАЛ України, ф. 348, оп. 1 т, спр. 382, арк. 2, 8–15, 20, 21, 23, 35. 58. Там само, спр. 416, арк. 1, 2–2 зв. 59. Товариство "Просвіта" у Львові: покажчик видань 1868–1939 / [Укладачі: О. Г. Бербека, Л. В. Головата]. – Львів: Національна Академія наук України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка, 1996. – 580 с.

Иван Зуляк

КАЛЕНДАРИ "ПРОСВИТЫ" – ВАЖНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИЗДАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЩЕСТВА (1869–1939 ГГ.)

В статье проанализировано важную составляющую издательской деятельности "Просвиты" – издание и распространение календарей на протяжении 1869–1939 гг. Проанализированы факторы, которые способствовали популяризации календарей общества среди широкой общественности, охарактеризованы механизм его распространения и подписки.

Ключевые слова: "Просвіта", общество, календарь, издательская деятельность, подписка.

Ivan Zuliak

"PROSVITA'S" CALENDARS ARE AN IMPORTANT PART OF PUBLISHING COMPANY (1869–1939)

The article analyzes publication and distribution calendars during 1869–1939 as an important part of publishing company. The article analyzes the factors that helped to popularize the calendars's company among the audience. The article describes the mechanism of distribution and subscription.

Key words: "Prosvita", a company, a calendar, publishing, subscription.

УДК 94/ 477.4 (438) 6

Ольга Білобровець

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

На Правобережній Україні після буржуазно-демократичної революції 1905–1907 рр. виникають польські громадські об'єднання націоналістичного спрямування у середовищі поміщиків, інтелігенції, студентської та шкільної молоді. Основним завданням товариств стає виховання польської молоді у національному та патріотичному дусі, підготовка до участі у збройному повстанні під час війни між Австрією та Росією з метою відновлення державної незалежності Польщі.

Ключові слова: “Ліга відродження Польщі”, товариства “Соколів”, карцери, Правобережна Україна, польські громадські об’єднання.

Втіленням свобод, завойованих в результаті буржуазно-демократичної революції 1905–1907 рр. стало утворення численних організацій націоналістичного спрямування. У суспільно-політичному житті поляків Правобережної України громадську активність проявили усі свідомі верстви населення: поміщики, інтелігенція, студентство. Головним завданням більшості товариств було національне, патріотичне виховання молоді, підготовка до відродження польської державності. Основними методами – легальна й нелегальна просвітницька діяльність, створення бойових організацій та проведення підготовчої, організаційної роботи до боротьби за незалежність під час можливих воєнних дій між Австро-Угорщиною і Росією.

Громадське життя поляків Правобережної України від буржуазно-демократичної революції – до початку Першої світової війни досліджувалося як українськими, так і польськими істориками. Зокрема, це праці О. Поліщук [17], Х. Герговської [18], С. Янковського [20], Г. Яблонського [19]. Актуальність цих наукових праць полягає у можливостях використання переломних моментів у житті народів для реалізації національних завдань. Дослідження діяльності польських громадських утворень націоналістичного спрямування допоможе створити загальну картину суспільно-політичного життя поляків напередодні Першої світової війни.

Першими почали виникати товариства націоналістичного спрямування у середовищі поміщиків, інтелігенції та молоді. У 1905–1906 рр., згідно із агентурними даними, у Київській губернії один з дрібних поміщиків Ягелло Сорочинський організував націоналістичний гурток, що складався із багаточисленної родини і поставив за завдання відокремлення Правобережної України від Росії. Був утворений комітет, секретарем якого обрано Бидловського. Активно велось листування із Варшавою, великими поміщиками Польщі. Однак, мрії на революцію не здійснилися, оскільки Я. Сорочинський помер. Проте, його справу продовжили родичі, які вели активне листування із Австрією і Німеччиною у питаннях проголошення незалежності Польщі. На чолі групи стали Бидловський, що проживав у с. Новобіличі і навчався за кордоном; Янковський, що проживав у с. Чагове та ін. [2, арк. 100].

Організації, що ставили метою збройну боротьбу за незалежність утворюються у Галичині, звідки поширювали свою діяльність і на територію Російської імперії. Згідно із повідомленнями поліції, наприкінці 1909 р. у Галичині виник “Союз активної боротьби”. Метою якого була підготовка кадрів організаторів й інструкторів, здатних керувати повстанськими загонами під час повстання поляків у випадку виникнення війни Росії із Австрією. Діяльність організації зосереджувалася у Кракові та Львові, де функціонували школи цього осередку, обладнані необхідними засобами для вивчення військового мистецтва [15, арк. 385]. Згідно із даними поліції, у 1909 р. на конгресі у Кракові 42 представники старовинних польських родів, що проживали у Росії, сформувавши петицію австрійському імператору Францу-Йосипу, пропонуючи йому на випадок війни із Росією свої послуги. Поляки виробили план, за яким у великих маєтках, де службовці і населення складалося виключно із поляків, вони мали підготувати населення до повстання шляхом конфіденційної пропаганди із утворенням партизанських загонів. При цьому передана Австрією зброя повинна зберігатися у поміщицьких маєтках, а підготовкою військового характеру мали б займатися військові інструктори із запасних австрійських солдат і офіцерів, які проживати там під виглядом сільськогосподарських службовців, економів, управляючих і т. п. [10, арк. 1].

У Галичині організовувалися також бойові дружини, яких навчали стрільби й військового мистецтва австрійські офіцери, легалізовані австрійським урядом. Вони організовувалися наступним чином: село давало, так звані “барташові дружини”, ремісники – “дружини Кілінського”, при товариствах “Соколів” існували стрілецькі роти, які комплектувалися із інтелігенції. Керівним центром Південно-Західного краю був Київ [8, арк. 358–368].

Згідно із даними поліції, відділення “Союзу” існувало у м. Шепетівці Волинської губернії, центр якого знаходився в адміністрації цукрового заводу графа Йосипа Понятовського. У виключно польській організації участь брали навколишні поміщики і селяни. Під виглядом вечірок у Шепетівці відбувалися збори у будинку єврея Хальбена на вул. Суделковській. Граф Понятовській дозволив поспіхом зводити спеціальний будинок під приводом громадського клубу. На збори “Союзу” поляки приїжджали з-за кордону і Варшави, маючи при собі важкі валізи. Під час зібрань виставлялася власна поліцейська охорона. Шепетівська організація тяжіла до Антонополя – резиденції графа Потоцького [6, арк. 216].

Упродовж 1910–1911 рр. у Волинській губернії поліція виявила членів “Ліги відродження Польщі”. Зокрема, до неї належав поміщик Вікентій Шиміот із села Зеленці Грицевської волості Ізяславського повіту, поміщики Леон і Казимір Сумовські із с. Бейзими Ізяславського повіту, С.Заблоцький із с. Драчі та ін. [12, арк. 22].

У 1911 р. поліція виявила існування у Південно-Західному краї "Związek obrony krajów" ("Союз оборони окраїн"), який, як передбачалося, був відділенням "Ліги відродження Польщі". Підставою для виникнення організації була ініціатива керівника "Ліги" – Владислава Студницького, який на початку 1910 р. організував у Галичині "Związek Krejowców" ("Союз окраїнців"), який прагнув посилити у Східній Галичині еміграцію росіян й Боснію й Герцоговину, а на їх місце поселити поляків із Західної Галичини. Значну роль у "Союзі" відіграв орендатор маєтку С. Чернишова у с. Подзамче Кременецького повіту, Броніслав Скаржинський. Відомо, що 12 квітня 1911 р. відбулося зібрання, на якому були присутні Б. Скаржинський, керуючий єпархією прелат Баєвський, лікар Михаловський [10, арк. 25].

Австрія, прагнучи залучити у майбутній війні з Росією на свій бік поляків, організувала "Лігу відродження Польщі", до якої увійшла польська аристократія. Особлива активність була виявлена поляками у прикордонній смузі з Австрією – Келицькій, Волинській і Подільській губернії. Передбачалося також залучення і українського населення Волині й Поділля [14, арк. 74]. 19 вересня 1913 р. на станції Радзивилів Волинської губернії затримано прибулого із Австрії Дибчинського. При обшуку у нього виявлені витяги зі статуту "Związek odrodzenia Polski" ("Союз відродження Польщі", далі – ЗОП) – організації, що ставила завданням відродження Польщі на засадах римо-католицького віросповідання.

В Австрії існували також бойові організації "Союз", "Стрілкові дружини", "Стрілковий союз". Їх метою було відновлення Речі Посполитої на чолі із королем-президентом, який вибирався б усіма громадянами із середовища кандидатів, висунутих польським народом [3, арк. 3 зв.]. Згідно із даними поліції, у Львові, в будинку віце-президента Ротковського, було зібрання керівників об'єднання Польщі, на якому із Росії були присутні К. Дмуховський і Балицький. Головним завданням фракції "незалежників" було підняття повстання у випадку можливої війни Росії і Австрії. Головними діячами організації були В. Студницький, редактор "Нового віку", Л. Кульчицький, російський підданий, засуджений за участь в революційній організації на 7 років у Сибір і який звідти утік, і Т. Зубрицький [16, арк. 134].

Поліція повідомляла, що 18 січня 1913 р. у м. Підкамінне, в Австрії, відбулося зібрання керівників польських повстанців у кількості 15–20 осіб. У місцевому монастирі здійснено богослужіння й освячення знамен польських загонів. З настанням весни усі "соколині" партії мали намір вторгнутися у межі Росії для завоювання території, що належить Царству Польському [7, арк. 61–67].

У березні 1913 р. політичне життя у Волинській, частково Подільській і Люблінській губерніях перебувало у стані очікування. На початку 1913 р. в м. Житомир із Кракова приїжджав поляк на прізвисько "Варшавяк", який читав доповідь, тема якої була повідомлена перед зборами. Зібрання відбувалося у будинку Соколовської. Туди ж приїжджала особа, яка агітувала вступати до "Сокола" і була знайома із присяжним повіреним Бржезовським [7, арк. 69].

У січні 1913 р. крім 1042 осіб австрійських підданих, які служили у маєтках поляків-поміщиків і великих землевласників у Волинській губернії, як прикордонній, проживали також поляки, які вважалися російськими підданими, але мали родинні або ділові стосунки в Австрії, а тому могли бути використаними або несвідомо втягнутими у військове шпигунство на шкоду Росії [13, арк. 442]. До поліції надходили повідомлення про те, що у деяких поміщиків зберігалася зброя на випадок війни Росії із Австрією. Зокрема, у Новоград-Волинському повіті, у звіринці "Пеляви", лісовій дачі графа Й. Потоцького, наприкінці 1912 р. були викопані погребі, у яких зберігалася зброя і які були засипані землею. Поліція провела перевірку звіринця, який займав 144 квадратних версти і був обнесений огорожею. Перевірка нічого не виявила [7, арк. 49]. У поміщика маєтку Хабне Радомисльського повіту Станіслава Хорвата, поляка, члена І Державної Думи і Державної Ради, за донесенням, у магазині зберігалися гвинтівки до 60 штук старого військового зразка. Виявилось, що вони були завезені у 1905 р. для охорони маєтку із дозволу влади. У с. Ольшани Звенигородського повіту, на цукровому заводі графині Браницької і ще у чотирьох маєтках поблизу, усі службовці були поляками і були озброєні рушницями й револьверами. За чутками, там відбувалося скуповування зерна [2, арк. 130–139].

У грудні 1913 р., в дворянина Подільської губернії Л. Лисовського, 63 років, багатого землевласника, керуючого маєтком і уповноваженого на ведення справ графа Ржевуського (Васильківський повіт) виявлено документ, який вказував на діяльність нелегального товариства "Towarzystwo krajowe polityczne" ("Товариство крайове політичне"). У ньому вказувалося, що позапартійні поляки окраїн, спільно із прихильниками Польської партії соціалістичної (далі – ППС) і Народової демократії (далі – НД) утворюють крайове політичне товариство з метою відродження польської політичної думки і створення сильної політичної сили у польському суспільстві на окраїнах. До організації належало доросле населення поляків-патріотів: літератори, видавці газет,

інженери, лікарі, залізничники, багаті й впливові фабриканти і землевласники, польські офіцери російської армії [3, арк. 28].

Товариство вважало найкращою основою для своєї організації виборну систему. Однак, в існуючих умовах згодилося на поєднання виборної і кооптаційної систем. Із членів товариства утворювалися дискусійні гуртки, не менш як 15 осіб. Вони діяли на усій території Правобережжя, представляючи собою організаційний осередок, середовище для створення спільної політичної думки серед поляків [1, арк. 86].

У багатьох містах Правобережної України існували польські гуртки націоналістичного напрямку, як у середовищі учнів, студентів, так і серед дорослих. Зокрема, про “Польський гурток” Київського комерційного інституту поліція у звітах доповідала, що неблагонадійних відомостей про нього немає, але гурток був організацією “вузько-національною”. Керівником гуртка був студент Чеслав Мадей, який брав активну участь у громадському житті. За участь у зібранні на квартирі Й. Бартошевича і за постановою керівника губернією був підданий двомісячному арешту [11, арк. 7–8].

Агенти жандармського управління в Подільській губернії доповідали, що у Вінницькому повіті, в 1910–1911 рр. функціонував гурток “польських націоналістів”, засновником і організатором його був поміщик с. Кузьменниця Гайсинського повіту Едуард Бенецький. Членами гуртка були Людвіг Любинецький, Ф. Цюнглієвський, присяжний повірений у Вінниці та інші особи. Члени гуртка з’їжджалися у Вінницю, використовуючи різні приводи: сільськогосподарські виставки, аукціони продажу худоби, справи сільськогосподарського союзу, обговорювали свої партійні справи [9, арк. 23].

Нелегальні патріотичні гуртки існували серед учнів середніх навчальних закладів. Зокрема, такий гурток був серед учнів старших класів реального та комерційного училищ м. Вінниці, названий іменем Конарського. Метою якого було “виховання молодого покоління в чисто польському національному дусі”. Керівником гуртка був відомий у місті своєю патріотичною позицією ксьондз-законовчитель Я. Левинський. Діяльність гуртка полягала у пасивному опорі існуючому режиму. Так, під час офіційного благодійного вечора на користь учнів комерційного училища, який проходив у приміщенні Вінницької управи, мав виступати хор учнів. Учні-поляки відмовилися виконувати “Боже, царя храни” і виступ хору відмінили. Гурток імені Конарського припинив своє існування за ініціативи ксьондза Я. Левинського, у зв’язку із початком Першої світової війни [17, с. 261].

У 1913 р. в м. Житомирі діяла організація “Kułko polskiego Sokola” (“Кулко польського сокола”). Члени цієї організації носили значки: на червоному полі невеликого овалу білий сокіл, який тримав у дзьобі на ланцюжку таблицю з написом “KPS”, а вгорі овалу і збоку написано “Za wolnosce i ojczyznę” (“За волю і батьківщину”). Овал жетону ніби то був пронизаний соколиним пером. Одним із керівників організації був службовець окружного суду Влодек, 45 років, що мешкав біля кафедрального собору [7, арк. 183].

На початку 1914 р. серед молоді середніх шкіл на Правобережжі виникла ідея заснування харцерської організації. Для координування діяльності у цьому напрямку утворилася спеціальна комісія, до складу якої входили: О. Добровольський, Юзеф і Стефан Гжималовські, Ю. Кушля, В. Некраш та інші. З метою нав’язування тісних стосунків до Львова скерували С. Радомського. Улітку того ж року проходив практичний курс у школі скаутів В. Некраш. У серпні, після його повернення, мали відбутися тритижневі курси для заступників у маєтку Радловських, у с. Райківці під Проскурівим, на Поділлі. Крім київських скаутів, у ньому мали взяти участь заступники голів організацій із Кам’янця-Подільського, Житомира, Умані, Білої Церкви. Проте, плани ці не були виконані, позаяк розпочалася Перша світова війна. Комісія перейменувала себе у “Команду скаутів на Русі”. Недостатня кількість коштів позначалася на діяльності групи. Першим прибутком була позичка у розмірі 5 крб., на яку закуплено 100 поштових листівок й продано, в результаті чого одержано прибутку в сумі 55 крб. 75 коп. Під час війни були спроби зв’язатися із “варшавською командою” через посередництво С. Гжимашевської. Однак, виняткові умови війни і взяття Варшави німцями, перервали їх. Пізніше приїхав зі Львова С. Седлячек, який своїм організаційним талантом зумів організувати у харцерство біля 10 тис. молоді. Значну роль у розвитку харцерства на Правобережжі відіграв журнал “Млодеж”, заснований у 1916 р. і редактований С. Гжималовською, за участю Т. Угми, С. Седлячка. Організація на території Правобережної України існувала до 1920 р. [20, с. 136].

Польське національно-патріотичне спрямування мали численні сільськогосподарські товариства Правобережної України. У поліцейському донесенні 1913 р. вказувалося, що на “Союз сільськогосподарських службовців”, який знаходиться у Києві, покладалося завдання центру із організації діяльних учасників майбутнього повстання. Це мало бути “Головне управління” майбутньої армії повстанців, керівники сільськогосподарських робітників. Загальне ж керівництво

мало б належати австрійським полякам. Союз нараховував біля 9 тис. службовців із усього Південно-Західного краю. За чутками, частина озброєння знаходилася у маєтках князів Сангушка (м. Славута), графів Потоцьких (м. Антоніни), оскільки там сільськогосподарські робітники були найбільш організованими [10, арк. 2].

Прагнення об'єднати поляків Південно-Західного краю відобразилося у програмі організації "Союз поляків", ухваленій на зібранні сеньйорів "Полонії" у Й. Бартошевича. Передбачалося, що це буде організація поляків, які проживають на Київщині, Волині й Поділлі і ставлять своєю метою захист політичних, національно-культурних, релігійних й економічних інтересів польського суспільства, а також досягнення умов для можливості найширшого всебічного розвитку [5, арк. 83–89].

25 лютого 1914 р. в редакцію "Дженніка Київського" на ім'я Станіслава Рутковського прийшов документ польською мовою – статут організації "Організація груп народу". Метою організації було проголошено єднання у трьох захоплених частинах Польщі польської молоді, яка прагне виховувати у собі мужність, необхідну польському громадянину, що бореться за незалежність народу, а також діяльність у цьому напрямку, що впливатиме на усю молодь. Організація мала представляти собою братерський, товариський союз, заснований на принципах тісної солідарності, взаємної допомоги саморозвитку і впливу на оточуючих [4, арк. 214–216].

Отже, від початку буржуазно-демократичної революції 1905–1907 рр. на Правобережній Україні утворюються польські громадські об'єднання націоналістичного спрямування. Вони виникають у середовищі поміщиків, інтелігенції, студентства, шкільної молоді. Частина товариств була відділеннями організацій, утворених в Галичині та Австрії. Основні завдання яких полягали у патріотичному вихованні польської молоді, підготовці патріотів, здатних відстояти незалежність Польщі, у тому числі й зі зброєю у руках. Для цього в умовах наближення війни між Австрією і Росією використовувалися легальні та нелегальні методи, зокрема просвітницька робота та організаційна і військова підготовка за допомогою спеціальних інструкторів.

Список використаних джерел

1. ЦДІАК України, ф. 274, оп. 1, спр. 409, ч. 1, арк. 86.
2. Там само, оп. 1, спр. 2931, арк. 100, 130–139.
3. Там само, оп. 1, спр. 3271, арк. 3 зв., 28.
4. Там само, оп. 5, спр. 9, ч. 1, арк. 214–216.
5. Там само, ф. 275, оп. 2, спр. 95, арк. 83–89.
6. Там само, ф. 276, оп. 1, спр. 304, ч. 2, арк. 49, 216.
7. Там само, ф. 276, оп. 1, спр. 470, ч. 1, арк. 61–67, 69, 183.
8. Там само, ф. 276, оп. 1, спр. 470, ч. 2, арк. 358–368.
9. Там само, ф. 301, оп. 1, спр. 2857, арк. 23.
10. Там само, ф. 301, оп. 2, спр. 249, арк. 1–2, 25.
11. Там само, ф. 442, оп. 858, спр. 111, арк. 7–8.
12. Там само, ф. 1262, оп. 1, спр. 38, арк. 22.
13. Там само, ф. 1335, оп. 1, спр. 1536, арк. 442.
14. Там само, ф. 1335, оп. 1, спр. 1556, арк. 74.
15. Там само, ф. 1599, оп. 1, спр. 27, арк. 385.
16. Там само, ф. 1600, оп. 1, спр. 441, арк. 134.
17. Геровська Х. Громадське життя польського населення Поділля напередодні Першої світової війни за матеріалами жандармерії / Х. Геровська // Поляки на Хмельниччині. – Хмельницький: "Поділля", 1999. – С. 260–264.
18. Поліщук О. До питання поширення національно-визвольних ідей серед поляків Правобережної України на початку ХХ ст. / О. Поліщук // Міжнародний науковий конгрес "Історична наука на порозі ХХ ст. – Чернівці, 2001. – Т. 2. – С. 187–189.
19. Jabłoński H. Polityka polskiej partii socjalistycznej w czasie wojny 1914–1918 / H. Jabłoński. – Warszawa: PWN, 1958. – 663 s.
20. Jankowski S. O harcerstwie na Rusi i w Rosji w latach 1914–1920 / S. Jankowski // Pamiętnik Kijowski. – Т. 2. – Londyn, 1959. – S. 129–138.

Ольга Билобровец

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПОЛЬСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ НАЦИОНАЛИСТИЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ НА ПРАВОБЕРЕЖНОЙ УКРАИНЕ В НАЧАЛЕ ХХ В.

После буржуазно-демократической революции 1905–1907 гг. на Правобережной Украине среди помещиков, интеллигенции, студенческой и школьной молодежи возникают общественные организации националистического направления. Основное задание организаций состоит в воспитании польской молодежи в патриотическом, национальном духе, в подготовке к участию в вооруженном восстании во время возможной войны между Австрией и Россией с целью возрождения государственной независимости Польши.

Ключевые слова: "Лига возрождения Польши", общества "Соколов", харцеры, Правобережная Украина, польские общественные организации.

Olga Bilobrovets

ACTIVITIES NATIONALISTIC POLISH ORGANIZATIONS INTO RIGHT UKRAINE EARLY TWENTIETH CENTURY

On the Right bank Ukraine after the bourgeois-democratic revolution of 1905–1907 there appeared Polish nationalistic associations among landowners, intellectuals, students and school children. The main task of these associations was to bring up Polish youth in national and patriotic spirit, prepare them to take part in an armed rebellion during the war between Austria and Russia for the purpose of restoration of the independence of Poland.

Key words: "The League of Polish revival", society "Sokolov", punishment cell, Right bank Ukraine, polish associations.

УДК 94(477–25):323.28“1918”

Роман Даниленко

БІЛЬШОВИЦЬКИЙ ТЕРОР У КИЄВІ В ЛЮТОМУ 1918 Р.

У статті проаналізовано особливості репресивної діяльності більшовиків у м. Києві у лютому 1918 р. [за н. ст.]. На базі архівних джерел та періодичних видань 1918 р. досліджено практику застосування більшовиками терору проти населення з метою утвердження своєї влади у м. Києві. Розглянуто використання більшовиками терору для розправи із офіцерами та українськими діячами. На основі свідчень очевидців, охарактеризовано роль М. Муравйова у розв'язанні та заохоченні терору в м. Києві. Висвітлено реакцію тогочасної української преси та очевидців на більшовицькі злочини у місті. Приділено увагу використанню більшовиками терору для пограбування населення Києва.

Ключові слова: терор, репресії, розстріли, більшовики, Київ.

Однією із найтрагічніших сторінок в історії України був період, пов'язаний із репресивною діяльністю більшовиків. У контексті сучасних подій особливо актуальним постає питання більшовицького терору на українських землях у 1918 р. під час першої українсько-радянської війни. У цей час радянська репресивна система лише розпочинала формуватися, а більшовицький терор досить часто носив стихійний характер. Одним із найжахливіших проявів більшовицького терору 1918 р. були події у м. Києві.

У радянській історіографії проблемі "червоного терору" практично не приділяли уваги, а свого висвітлення вона набула в основному у працях українських і російських діячів, що перебували в еміграції. Зокрема, велике значення для виникнення інтересу до цієї проблеми мала праця С. Мельгунова [1], яка в результаті стала класичною і справила значний вплив на інших авторів. Праця С. Мельгунова залишається однією із найбільш детальних монографій, присвячених "червоному терору". Проте, прихильність С. Мельгунова до Добровольчої армії сприяла не завжди об'єктивній оцінці подій. Важливе значення у дослідженні радянської репресивної системи в Україні мають монографії І. Біласа [2], С. Білоконя [3].

Серед російських дослідників слід виділити монографію Ю. Дойкова, один із розділів якої присвячений "червоному терору" в Україні [4]. Проте, загалом проблема "червоного терору" в Україні і, зокрема, у Києві залишається малодослідженою.

Метою статті є аналіз особливостей терору, влаштованого більшовиками у м. Києві в лютому 1918 р.

Захопивши владу в Росії, більшовики одним із головних завдань ставили поширення своєї влади і на територію України. У деяких містах України вони не зустрічали спротиву, інші їм доводилось захоплювати після важких боїв. У таких містах більшовики, зазвичай, влаштовували потім розправи. Київ, у якому знаходилися керівні органи УНР, був для більшовиків особливо важливим стратегічним центром, і тому його захоплення, яке відбулося у результаті тривалих боїв та облоги, супроводжувалося жакливим терором проти населення міста.

Командувач групою більшовицьких військ М. Муравйов ще на станції Бахмач закликав солдатів вчинити різанину в Києві після його захоплення: "Наше завдання – взяти Київ і тоді ви зможете повернутися додому. Багато вам довелось страждати, але вони кров'ю відповідатимуть за ваші страждання. Ми їм покажемо, дайте тільки дістатися до Києва. Якщо буде потрібно, не постою ні перед чим: каменя на камені не залишу в Києві. Мешканців не жаліти, вони нас не жаліли, терпіли хазяйнування гайдамаків. Ми всіх їх перестріляємо та переріжемо. Ми їм покажемо, нема чого боятися кровопускання. Хто не з нами – той проти нас" [5, с. 48].